

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
Одеський регіональний інститут державного управління**

ЗАЙЧЕНКО Володимир Васильович

УДК 351.823.1(477)+353

**МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ
СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ
УКРАЇНИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління**

ОДЕСА – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

Науковий керівник - доктор наук з державного управління, доцент
ТЕРТИЧКА Валерій Володимирович,
Національна академія державного управління при Президентіві України, професор кафедри державної політики та управління політичними процесами.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
МОРДВІНОВ Олександр Григорович,
Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”, завідувач кафедри державного управління та муніципального менеджменту;

кандидат наук з державного управління
КАРПЕНКО Владислав Вікторович
Міжнародна благодійна фундація “Хайфер Проджект Інтернешнл”, спеціаліст з розвитку громад.

Провідна установа - Донецький державний університет управління, кафедра загального та адміністративного менеджменту, Міністерство освіти і науки України, м. Донецьк.

Захист відбудеться *“23” червня 2006 р.* о *14.00* годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.863.01 в Одеському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Генуезька, 22, к.212.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України (65009, м. Одеса, вул. Генуезька, 22).

Автореферат розісланий *“20” травня 2006 р.*

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.М.Безверхнюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сільськогосподарське виробництво є однією з стратегічно важливих і провідних галузей народного господарства, ефективність функціонування якої визначально впливає на стабільність економічної та продовольчої безпеки держави. Однією з основних складових національної безпеки України є економічна безпека. Надійне забезпечення країни продукцією сільського господарства, використання наявного експортного потенціалу агропромислового комплексу (АПК) є важливими завданнями загальнонаціонального масштабу. Цим зумовлюється особливе, стратегічне значення аграрної реформи в процесі реформування економіки країни в цілому. Саме 2006 рік оголошено Роком села і питання національної безпеки України є тісно пов'язаними з АПК.

Агропромисловий комплекс є одним з найбільших і найважливіших секторів економіки України, адже саме тут формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три чверті роздрібного товарообігу. Актуальність і новизна дослідження державного управління АПК обумовлюється тим, що воно має визначальний вплив на гарантування економічної та продовольчої безпеки держави, розвиток внутрішнього й зовнішнього ринків, підвищення життєвого рівня населення.

Однак, перехід на ринкові засади існування не може відбутися без докорінної системної перебудови і переосмислення принципів функціонування механізму державної стратегії розвитку та управління АПК, оскільки до останнього часу мали місце спроби несуттєвого удосконалення його окремих елементів: організаційних структур та функцій державного управління, системи доведення планових завдань, стимулювання і оплати праці, ціноутворення тощо.

Стратегічний розвиток АПК визначально впливає на суспільне сьогодення України, і тому низка дослідників приділяли йому значну увагу. Питанням стану і перспектив розвитку агропромислового комплексу присвячено праці провідних вітчизняних вчених О.Ю.Амосова, В.Я.Амбросова, В.А.Борисової, В.Г.Васильєвої, М.В.Гладія, М.Я.Дем'яненка, В.О.Дмитрука, Г.Г.Зелика, М.В.Зубця, М.В.Кузубова, А.В.Лисецького, М.Й.Маліка, В.Я.Месель-Веселяка, Г.І.Мостового, М.К.Орлатого, Б.Я.Панасюка, Ж.В.Поплавської, С.В.Постнікова, П.Т.Саблука, З.В.Смаль, І.В.Сурай, О.М.Царенка, А.О.Чемериса В.В.Юрчишина, В.М.Яценка та інших. В їхніх роботах аналізуються проблеми державного управління АПК України. Хоча деякі аспекти є недостатньо дослідженими.

Важливе значення для дисертаційного дослідження мають наукові праці в яких висвітлено різні аспекти теорії та історії державного управління. Серед низки авторів варто виділити Г.В.Атаманчука, А.Г.Ахламова, В.Д.Бакуменка, В.М.Князева, В.І.Лугового, О.Г.Мордвінова, П.І.Надолішного, Н.Р.Нижник, А.В.Пикулькіна, А.М.Пойченка, В.А.Рєбкала, І.В.Розпутенка, С.О.Телешуна, В.В.Тертичку та інших.

Разом з тим, сьогодні, за зовнішньої однотипності, існують регіональні відмінності, які слід враховувати при розробці політики поступального розвитку

аграрного сектору. Над питаннями регіональної економіки та політики працює широке коло вчених, зокрема окремі аспекти регіональної політики України в цілому та особливості її реалізації в аграрній сфері розглянуто у працях Г.О.Андрусенка, Л.О.Антоненка, С.І.Бандур, І.В.Герона, М.В.Гладія, М.О.Данилюка, М.І.Долішного, Ю.В.Жаркова, Т.А.Заєць, В.А.Зозулі, О.М.Ковалю, В.І.Кравчука, О.Ю.Лебединської, Ю.М.Лопатинського, А.Міщенко, А.В.Попадюка, Ю.О.Ульянченка, І.В.Щербата, А.Ягодки та інших. Значна кількість наукових статей опублікована в журналі “Регіональна економіка”. Відзначимо, що саме аграрне спрямування регіональної політики потребує подальшої розробки і особливо в контексті ролі і значення механізмів державного регулювання і механізмів впровадження стратегії розвитку АПК на регіональному рівні, з’ясування особливостей становлення й розвитку інтеграційних процесів, визначення основних засобів упровадження стратегій розвитку АПК для прогресивного суспільного розвитку України потребують подальшого наукового дослідження.

У зв’язку з цим виникає потреба в комплексному дослідженні процесу становлення й розвитку механізмів як засобів реалізації цілей державного управління в країні шляхом впровадження стратегій розвитку АПК України на регіональному рівні. Отже, актуальність, теоретичне і практичне значення та недостатня розробленість теми дисертації визначили науковий інтерес до неї автора дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі економічної та фінансової політики Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України в межах комплексного наукового плану “Державне управління та місцеве самоврядування” (номер державної реєстрації 0200U0041030) наукової теми “Методологія стратегічного управління соціально-економічним розвитком Південного регіону” (номер державної реєстрації 0104U004194), у межах якої автором проведено дослідження специфіки багаторівневих стратегій та механізмів управління агропромисловим комплексом України; виявлено особливості технології диверсифікації механізмів управління в АПК.

Мета і завдання роботи. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі критичного переосмислення вітчизняних та зарубіжних здобутків теорії і практики реформування аграрної сфери здійснити науково-теоретичне обґрунтування багаторівневих стратегій розвитку агропромислового комплексу України та визначити механізми їх впровадження на регіональному рівні.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні *завдання*:

- дослідити основні теоретико-методологічні підходи щодо аналізу організаційно-інституційних засад стратегії розвитку АПК України;
- встановити основні ознаки та специфіку багаторівневих стратегій розвитку агропромислового комплексу України;

- розглянути послідовність тактичних дій з управління інтеграційними процесами в АПК на регіональному рівні та проаналізувати особливості технології диверсифікації механізмів управління в АПК;
- виявити та систематизувати чинники, що обумовлюють ефективність механізмів впровадження стратегії розвитку АПК на регіональному рівні;
- обґрунтувати управлінські аспекти державної стратегії розвитку агропромислового комплексу України та особливості міжрегіонального співробітництва як механізму впровадження стратегії розвитку АПК на регіональному рівні.

Об'єкт ом дослідження є система державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України.

Предмет ом дослідження є механізми впровадження стратегії розвитку агропромислового комплексу на регіональному рівні.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що ефективна реалізація механізмів розвитку агропромислового комплексу на регіональному рівні можлива за умови впровадження дієвих методик багаторівневих стратегій розвитку одночасно з розробкою інноваційних підходів та їх відповідним нормативно-правовим забезпеченням.

Методи дослідження. Методологічною основою проведеного дослідження є сучасні теорії державного управління і місцевого самоврядування, регіональної економіки, концептуальні підходи українських та зарубіжних вчених до проблем реалізації стратегії розвитку агропромислового комплексу України. У процесі дослідження використано системний підхід, методи аналізу і синтезу, узагальнення, компаративно-історичний метод відповідно до мети дослідження.

Теоретичний аналіз політологічних, соціологічних, економічних, правознавчих наукових джерел та статистичних даних дав можливість застосувати системний підхід до дослідження особливостей регіонального рівня інституційних процесів в Україні як необхідних складових вироблення стратегії розвитку АПК. Системний підхід дав змогу дослідити процес становлення регіональних механізмів як засобів реалізації стратегії розвитку АПК. Методи індукції та дедукції – спрямували логіку пізнання від найбільш загальних – наднаціональних, до конкретних – регіональних особливостей розвитку АПК, а також дали змогу виявити інтеграційні процеси й особливості диверсифікації механізмів управління в АПК.

Застосовувалися також методи економічного, фінансового, порівняльно-правового та статистичного аналізу, методи експертної оцінки, соціологічного дослідження.

Джерельною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові документи, теоретичні напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених з питань становлення регіональних механізмів впровадження стратегій розвитку АПК. Окрім того, використовувалися фактологічні матеріали статистичних збірників і публікацій довідкового характеру; вітчизняний і зарубіжний досвід реалізації стратегій розвитку АПК.

Наукова новизна дослідження полягає у вирішенні важливого для державного управління наукового завдання – підвищення рівня ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки регіону шляхом визначення механізмів впровадження стратегії розвитку агропромислового комплексу України на регіональному рівні, зокрема:

уперше:

- здійснено комплексне дослідження багаторівневих стратегій розвитку агропромислового комплексу України, що дозволило виявити основні ознаки та специфіку регіональних механізмів формування стратегії та сформулювати конкретні пропозиції щодо застосування механізмів впровадження стратегії розвитку АПК на регіональному рівні;
- обґрунтовано необхідність запровадження міжрегіонального співробітництва як дієвого механізму реалізації стратегії розвитку аграрного сектору економіки регіону;
- визначено управлінські засади реалізації стратегії розвитку агропромислового комплексу на регіональному рівні, на основі яких обґрунтовано напрями реформування АПК шляхом розробки і прийняття “Агропромислового кодексу України” та низки законодавчих актів;

уточнено і розширено існуючий понятійний апарат державного регулювання аграрною сферою, зокрема поняття “агропромисловий комплекс”, “інтеграція”, “диверсифікація”, “транскордонне співробітництво”, “відновлення земель” тощо;

удосконалено:

- методичні підходи щодо впровадження зарубіжного досвіду реформування АПК з метою вдосконалення інтеграційних процесів на базі європейських цінностей;

набули подальшого розвитку:

- концептуальні положення щодо формування та функціонування механізмів розвитку АПК на регіональному рівні в умовах оновлення українського суспільства.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в поглибленні існуючих уявлень щодо застосування механізмів державного управління для впровадження стратегій розвитку АПК на регіональному рівні.

Результати дослідження дають змогу сформулювати конкретні методики, програми, заходи та пропозиції, спрямовані на ефективне використання в процесі державного управління механізмів, а також стануть у нагоді для подальшої розробки державної стратегії розвитку АПК для застосування органами влади щодо реалізації цілей державної політики України на регіональному рівні.

Основні теоретичні положення й висновки безпосередньо пов’язані з реалізацією цілей державного управління й можуть бути використані як інструменти вдосконалення нормативно-правової бази АПК, що дасть можливість вирішувати конкретні суспільні проблеми.

Впровадження результатів дослідження дасть змогу забезпечити:

- перехід у сфері реалізації стратегій розвитку АПК до технологій раціонального застосування механізмів впровадження цих стратегій на регіональному рівні;
- розробку заходів реалізації цілей державного управління, підготовку відповідних методичних матеріалів для проведення практичних занять із курсів державного управління, теорії соціального управління, стратегічного планування, регіональної політики та інших.

Матеріали дисертації впроваджені в поточній роботі Кіровоградської обласної державної адміністрації та використані під час проведення лекційних та практичних занять, семінарів та “круглих столів” для державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування в Центрі підвищення кваліфікації кадрів Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення дисертації і результати наукового дослідження доповідались автором і були схвалені на науково-комунікативних заходах:

- п'ятому Міжнародному науковому конгресі “Державне управління та місцеве самоврядування” (м. Харків, ХарРІДУ НАДУ, 2005);
- науково-практичній конференції “Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення” (НАДУ, 2005);
- щорічній загальноінститутській конференції за міжнародною участю “Інституційні перетворення як передумова ефективного використання ресурсного потенціалу регіону”.

Результати дослідження обговорювались на теоретико-методологічних семінарах Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України і на засіданнях кафедри економічної та фінансової політики.

Публікації Основні положення дисертації викладено автором у шести публікаціях, п'ять з яких - у наукових фахових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, з них основного змісту 192 сторінки, список використаних літературних джерел налічує 235 найменувань, 8 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито сутність і стан наукової проблеми, що досліджується; обґрунтовано вибір та актуальність обраної теми, вказується на зв'язок роботи з науковими напрямками досліджень Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; висвітлюється ступінь її наукової розробленості, визначено мету й дослідницькі завдання, а також об'єкт і предмет дослідження;

охарактеризовано елементи наукової новизни одержаних результатів, їхнє теоретичне й практичне значення та особистий внесок здобувача; наведено дані з апробації результатів дослідження й публікацій за темою.

У першому розділі – “*Теоретико-методологічні засади дослідження стратегії розвитку агропромислового комплексу України*” – проведено системний огляд основних наукових джерел за темою дисертаційної роботи, обґрунтовується вибір напрямів дослідження.

АПК є не просто об’єднанням окремих галузей, а єдиною виробничою системою. Особливість цієї системи полягає у тому, що кожна галузь є не самостійним виробником тих чи інших продуктів, а однією з її технологічних ланок; будь-яка з них може безперервно функціонувати тільки тоді, коли споживач купує і використовує виготовлену продукцію. Тому структура і технологія виробництва повинні пристосовуватися до потреб споживачів, тобто визначатися суспільним попитом.

Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” визначає мету державної аграрної політики: гарантування продовольчої безпеки держави; перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентноспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави; збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації; комплексний розвиток сільських територій та розв’язання соціальних проблем на селі.

Вивченість проблематики розвитку АПК України характеризується широтою спектра публікацій. Серед основних варто відзначити дослідження М.Гладія, В.Лагутіна, В.Малес, І.Міхаліна, О.Мордвінова, Б.Панасюка, О.Пікулькіна, Ж.Поплавська, П.Саблука, О.Стратілат, І.Сурай, О.Царенка, В.Юрчишина та інших. Окрім того є значна кількість дисертаційних досліджень у цій сфері: дисертації О.Мордвінова, Ж.Поплавської, С.Постнікова та інших. Значна кількість дисертацій захищена в Національному аграрному університеті. Питання економічного розвитку і державної політики розглядаються у практикумі “Аграрна політика в сучасних умовах”.

Слід зазначити, що в цих працях недостатньо уваги приділено регіональним механізмам формування стратегії розвитку АПК, процесам інтеграції, системі економічних відносин, які враховують інтереси товаровиробника-власника, конкретним формам відносин у підприємстві та за їхньою участю в інтегрованих системах.

Огляд наукових праць і матеріалів з даної проблеми свідчить про те, що комплексний аналіз здійснюється в основному за напрямками: розробка галузевої структури, територіальне розміщення виробництва, дещо відокремлено – реорганізація форм власності і перетворення організаційно-правових форм господарювання на селі.

Питання ролі і значення механізмів у впровадженні стратегії розвитку АПК на регіональному рівні, з’ясування особливостей становлення й розвитку інтеграційних процесів, визначення регіонального рівня механізмів як способу реалізації цілей державного управління в Україні та визначення основних засобів упровадження стратегій розвитку АПК для прогресивного суспільного

розвитку України потребують подальшого наукового дослідження. Також актуальними є наукові проблеми, пов'язані з методичним і теоретичним характером побудови організаційної структури застосування механізмів реалізації стратегій розвитку АПК на регіональному рівні при становленні ринкових відносин вітчизняною наукою розроблені недостатньо і потребують подальших спеціальних досліджень.

Стратегічною метою розвитку АПК є створення високо конкурентного аграрного виробництва і забезпечення продовольчої безпеки України.

Системи управління АПК, які склалися в розвинутих країнах, є адекватними умовам функціонування самого об'єкта управління (АПК) як складної системи, що розвивається як за загальними, так і за специфічними економічними законами. Світовий досвід переконує, що навіть в умовах розвинутої ринкової економіки існують об'єктивні причини державного втручання в агропромислову сферу. Державне управління в АПК має за мету досягнення сільським господарством максимальної ефективності для задоволення попиту населення у продуктах харчування, сировині та продовольстві рослинного і тваринного походження.

Державне управління сільським господарством проводиться з урахуванням повноважень законодавчої та виконавчої влади, визначених Конституцією України. На ці державні органи повною мірою поширюється чинність ст. 19 Конституції, згідно з якою державні органи і відповідні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Державне управління стратегією розвитку АПК визначається як економіко-правові заходи, що спрямовані на становлення ринкових відносин, підтримання державою конкурентоздатності підприємництва у сільському господарстві, інноваційної діяльності, стимулювання інвестицій з метою поліпшення організації виробництва і доведення до споживача якісної продукції сільського господарства. Теоретичною і практичною основою цього процесу є методи державного управління сільським господарством, що є виявом основних політичних і правових ідей, в яких відображено назрілі потреби матеріального життя суспільства та способи їх задоволення.

Принципи узгодження і координація дій суб'єктів сільськогосподарського виробництва різних форм господарювання, господарська самостійність, рівність усіх форм господарювання мають визначальне значення для повноцінного функціонування АПК в сучасних умовах. Наголосимо, що принципи державного управління виявляються при реалізації тих чи інших функцій держави. В свою чергу, функції управління значною мірою зумовлюються закономірностями тієї чи іншої економічної системи. Тип цієї системи, тобто зміст взаємовідносин держави і товаровиробників, спільність їхніх інтересів визначають найважливіші функції державного управління. При цьому слід відзначити різноманітність можливих варіантів поєднання головних механізмів і функцій державного управління АПК. У розвинутих країнах чільне місце посідають функція регулювання попиту та пропозиції і пов'язана з нею функція підтримки доходів

сільськогосподарських товаровиробників. В свою чергу, обидві ці функції тісно пов'язані з функцією стабілізації цін.

Загальною ознакою державного управління АПК є державно-правовий характер управління. Характерною ознакою управління виробництвом, в тому числі АПК, в ринкових умовах є розмежування об'єктів державного і господарського управління.

Сучасна система управління сільськогосподарським виробництвом на регіональному (обласному, районному) рівні суперечить реальній дійсності, становищу товаровиробників та обслуговуючих галузей у нових умовах. Всі реорганізаційні заходи з її вдосконалення, які розпочалися з 1991 року, не забезпечили ні підвищення ефективності сільського господарства, ні зміцнення становища вітчизняних товаровиробників на продовольчому ринку. Здебільшого вони були локальними, фрагментарними. Тому вдосконалення структури управління АПК має здійснюватися із дотриманням таких принципів: функціональний підхід до управління; делегування окремих повноважень державного управління між професійним (професійним) самоврядним об'єднанням; чітке розмежування функцій загальнодержавних і регіональних (обласних, районних) органів управління сільським господарством, міжпрофесійних і професійних самоврядних та господарських об'єднань.

Зіставлення можливостей поєднання функцій і механізмів державного управління з їхнім реальним застосуванням в Україні дозволяє сформулювати такі висновки: набір механізмів, що використовуються для управління сільським господарством, надто обмежений; чимало функцій державного управління практично не реалізуються, хоч потреба у цьому досить велика; навіть застосовувані важелі не спрацьовують належним чином. Державне управління агропромисловим сектором повинно бути спрямоване на створення відповідної інвестиційної політики, яка б забезпечувала розвиток матеріально-технічної бази виробництва засобів механізації, що використовується у переробній промисловості, будівельній індустрії АПК з метою поліпшення його соціально-економічного становища і умов життєдіяльності трудових колективів.

Вважаємо, що на систему державного управління агропромисловим комплексом є необхідність покласти відповідальність за: створення належних економічних і правових передумов для повноцінного й безперервного забезпечення всіх учасників агропромислового виробництва всіма видами матеріально-технічних, сировинних і фінансових ресурсів; забезпечення всіх товаровиробників АПК у належному асортименті й обсязі тими видами матеріально-технічних ресурсів, які розподіляються централізовано для виробництва продукції на державні замовлення; організаційно-методичне, економічне й правове забезпечення впровадження безвідходних технологій і використання вторинної сировини у галузях АПК.

Серед засобів і способів, які найчастіше використовуються як методи державного управління стратегією розвитку АПК, слід вирізнити: переконання, дозвіл; метод прямих вказівок (імперативний); адміністративні, економічні методи, а також метод рекомендацій.

Формування стратегії управління агропромисловим комплексом багато в чому залежить від групи факторів, які, незалежно від рівня управління АПК, (прямо або опосередковано), впливають на методологію побудови стратегії. До факторів впливу слід віднести наслідки і результати реформування АПК: стан ресурсного потенціалу АПК, конкуренцію і конкурентне середовище, глобалізацію економіки та агропромислових ринків, розвиток Інтернет-економіки. У процесі дослідження виокремилась низка факторів опосередкованого впливу на методологічні підходи до побудови стратегії управління на рівні регіональних АПК, до яких відносяться соціальні, політичні та юридичні чинники, що в більшості випадків обмежують вибір стратегічних рішень: загрози зовнішнього середовища, амбіції управлінських працівників, корпоративні цінності і корпоративну культуру, етичні норми, соціальну відповідальність формувань АПК.

Розробка та моделювання стратегії управління агропромисловим комплексом обов'язково передбачає урахування стану конкурентного середовища і рівня конкуренції на агропродовольчих ринках усіх рівнів. На господарському рівні управління АПК вищезазначені фактори є чи не найголовнішими мотивами зміни стратегій управління. Стратегії управління повинні забезпечувати стратегію конкурентного середовища в АПК. Для досягнення успіху в галузі АПК, що формується, стратегія управління повинна бути спрямованою на творчі походи, готовність до ризиків, швидке реагування на інновації розробки і прийняття нестандартних стратегічних рішень.

У висновках до розділу узагальнюються результати аналізу джерельної бази дисертаційної роботи та визначаються напрями вирішення проблем, що потребують наукового дослідження.

У **другому розділі** – *“Становлення багаторівневих стратегій та механізмів управління агропромисловим комплексом України на регіональному рівні”* – опрацьовано методологію дослідження й розкрито принципи становлення стратегій і механізмів управління АПК України на регіональному рівні.

Актуально-важливим для нашого дослідження є характеристика державної стратегії загалом і в АПК зокрема. Наукова цінність розробки стратегії розвитку в цілому і окремої галузі полягає в тому, що вона дає можливість заздалегідь збалансувати вплив цієї галузі на соціально-економічну систему, що знаходить своє відображення в державному управлінні і залежить від ефективного аналізу зовнішнього середовища, об'єктивної оцінки власних ресурсів тощо.

Державну стратегію варто визначити як систему великомасштабних державних рішень, як засіб досягнення встановлених цілей, як форму управління соціально-економічною діяльністю й територіальною організацією суспільства. Правильний вибір стратегії дозволяє зосередити зусилля й ресурси на реалізацію потенціалу економічного розвитку і тим самим забезпечити ефективний розвиток усіх сфер життєдіяльності суспільства в ринкових умовах. При розробці державної стратегії визначаються стратегічні пріоритети розвитку в трансформуючій економіці, обґрунтовуються економічні, політичні, фінансові й організаційні механізми реалізації стратегії в нових інституціональних умовах.

Становлення багаторівневих стратегій розвитку АПК є ключовим елементом стратегічного управління, що допомагає органам влади приймати рішення, узгоджені з підходами щодо досягнення своєї місії, реалізації функцій, цілей та завдань. Вибір тієї чи іншої стратегії – складна й відповідальна процедура для кожного із суб'єктів управління. Економічна ситуація, як правило, поліваріантна, тобто містить певний набір як стратегічних, так і тактичних альтернатив розвитку. Саме на регіональному рівні важливим є ідентифікація стратегічних інтересів та спрямованості розвитку кожної галузі.

Інтеграція України до європейських структур неможлива без вироблення та реалізації такої моделі управління регіонами, яка б відповідала принципам регіональної політики Європейського Союзу, сприяла б становленню нових форм співпраці між центром і регіонами, внутрішньому міжрегіональному співробітництву та міжнародній співпраці територій.

Гармонізація практики управління регіонами України з принципами ЄС передбачає насамперед чітке розмежування повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в ході адміністративної реформи, законодавче визначення принципів регіональної політики, державної підтримки регіонального розвитку, програм соціально-економічного розвитку регіонів, створення стандартної статистичної системи моніторингу розвитку регіонів.

На підставі аналізу сучасних тенденцій світового розвитку та підвищення добробуту за допомогою концепції сталого розвитку можна констатувати, що майже в усіх країнах світу відбувається екологічне упорядкування земель з урахуванням національних особливостей земельних відносин та прав власності. Проблема полягає в забезпеченні адекватної координації та кооперації між різними рівнями управління землекористуванням. Саме тому земельна реформа є, передусім, комплексною, такою, яка повинна бути спрямованою на вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем сільських регіонів.

Для інтенсивного розвитку інтеграції в АПК країни є сприятливі умови – визнана приватна власність на землю і майно відповідними законодавчими документами, що сприяє залученню інвесторів для розвитку таких структур, законодавча база дозволяє організувати спільне виробництво за участю сільських товаровиробників із правом використання майна переробних цехів і заводів, залучати іноземний капітал і кредити. Важливим напрямом розвитку агропромислового виробництва при переході до ринку набуває об'єднання організаційно-правових різновекторних за характером і сутністю діяльності формувань, створення регіональних галузевих продуктових підкомплексів із завершеним організаційно-технологічним циклом виготовлення продуктів харчування.

Процеси інтеграції є необхідною умовою прогресу всіх сфер економіки, в тому числі АПК, в основу реалізації яких покладено взаємозв'язок організаційних, соціальних, економічних, технологічних, управлінських, політичних та інших проблем господарювання, необхідний правильний вибір стратегії розвитку цих структур. Визначення і реалізація інтеграції – складне і багатоаспектне завдання, яке на багатьох підприємствах АПК не виконується на

належному рівні і, в першу чергу, через відсутність стратегії розвитку. Серед пріоритетів державної аграрної політики виокремлюється запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції, продовольства, капіталу, зокрема виробничих ресурсів, та робочої сили.

За останні роки поняття диверсифікації набуло нового змісту і посіло особливе місце в стратегії реформ. Диверсифікацією сільськогосподарського виробництва є розширення асортименту, зміна продукції, освоєння нових видів виробництв, отримання економічної вигоди з урахуванням екологічних та соціальних потреб суспільства. Поняття диверсифікації сільськогосподарського виробництва має поєднувати в собі: визначення диверсифікації виробництва; класифікацію диверсифікації як складової організаційно-економічного механізму; особливості диверсифікації сільськогосподарського виробництва; експертну оцінку факторів впливу на прийняття рішення щодо доцільності диверсифікації виробництва та вибору джерел фінансування. Диверсифікація набула сучасних рис, вона як одна із стратегій досягнення довгострокової мети – виживання – пройшла складний шлях розвитку, змінюючись залежно від зовнішніх обставин і внутрішніх факторів.

У висновках до розділу узагальнюються результати аналізу процесу становлення багаторівневих стратегій та механізмів управління агропромисловим комплексом України й особливості інтеграційних процесів та диверсифікації механізмів управління в АПК на регіональному рівні.

У **третьому розділі** – *“Впровадження стратегій розвитку агропромислового комплексу на регіональному рівні”* – розглядаються основні характеристики структури і ролі механізмів розвитку АПК та міжрегіональне співробітництво як механізм впровадження стратегії розвитку АПК.

Аграрна політика на рівні регіону, ґрунтується на загальних соціально-економічних пріоритетах при одночасному врахуванні інституціональних, ресурсних, екологічних та інших особливостей як невід’ємних конструктивних компонентів системи. Водночас формуються диференційні важелі врахування кожного з відзначених функціональних елементів аграрної системи при формуванні регіональної політики. Механізми аграрної політики на регіональному рівні передовсім спираються на процес формування регіональних ринкових інститутів і стимулюванні регіонального розвитку. Регіональні інститути поділяються на: структурні і функціональні. У складі механізмів стимулювання сталого регіонального розвитку можна виділити: економічні (державна цільова допомога, регіональна фінансова підтримка, лізинг, технологічний розвиток тощо); соціальні (регіональна політика зайнятості, формування соціальної інфраструктури на селі, профорієнтація та підвищення кваліфікації працівників, проведення соціологічних досліджень) тощо.

Структурні елементи механізму розвитку аграрної політики на регіональному рівні є доволі сталими та утворюються з формальних і неформальних інститутів та інституцій, їхня спрямованість є концептуальною основою функціональної стратегії регіональної аграрної політики. Поряд із цим,

у межах окремих стратегічних складових регіональні тактичні рішення можуть змінюватися залежно від конкретної економічної ситуації. Децентралізована система управління з передачею стратегічних функцій регіонам є оптимальною з точки зору ринкового механізму. При цьому державна політика на етапі прийняття конкретних рішень стає перед дилемою: з одного боку, необхідно згладжувати регіональні відмінності; з другого – запроваджувати певні пільгові умови розвитку депресивних регіонів.

Сьогодні вимагає не вдосконалення управління галуззю, а системного розвитку на всебічно опрацьованих науково-методологічних і організаційно-економічних засадах. Реальна зміна соціально-економічної ситуації в аграрному секторі на краще має включати щонайменше два комплексних напрями: з одного боку, суттєве підвищення відповідальності держави за соціальне відродження села; з другого — виведення в системі соціальних заходів на визначальне місце чинників, здатних забезпечити можливість селянам та іншим сільським жителям самим заробляти матеріальні блага. При цьому в сучасних умовах повинні повністю зберігатися ті державні соціальні дотації, які допомагають селянам виживати. Критерій соціальності має стати основним при експертній оцінці усіх без винятку елементів, що закладаються в систему управління.

Проблема організації управління аграрним сектором економіки належить не просто до складних, а до найскладніших. Це безпосередньо зумовлено її залежністю від великої кількості складних за структурною побудовою чинників, кожний з яких виконує чітко визначену для нього функцію, має конкретне цільове призначення і посідає визначене для нього місце в системі управління.

Головним позитивним результатом стало те, що почав діяти такий інтеграційний фактор, як зацікавленість товаровиробників у подоланні регіональних обмежень попиту та розширенні ринку збуту продукції. Ця зацікавленість обов'язково повинна бути підтримана регіональними органами влади, оскільки розширення виробництва та збуту збільшує доходи бюджету і населення, а також зменшує безробіття в регіоні. В сучасних умовах міжрегіональний товарообмін, як чинник економічної інтеграції, зберігає домінуюче значення.

Забезпечення розвитку інтеграційного процесу можливе лише за умови гармонізації всіх його рівнів. Реальна внутрішньодержавна міжрегіональна інтеграція може бути забезпечена лише за умов посилення управлінських механізмів на національному рівні. Саме державні інститути повинні формувати інтеграційні механізми, які б забезпечили інтенсифікацію інтеграційних процесів на мезо- та мікрорівнях. Поряд з цим, ознакою сучасних міжрегіональних інтеграційних тенденцій повинна стати насамперед економічна зацікавленість регіонів у співпраці, оскільки саме економічна вигода становить основу формування господарських зв'язків. Вигода регіонів від міжрегіональних зв'язків полягає насамперед у їх найраціональнішому використанні для повнішого задоволення потреб територіальної громади.

Формування дієвої стратегії зовнішньоекономічної діяльності регіонів потребує вивчення та розробки теоретико-методичних засад, обґрунтування

практичних шляхів розгортання більш активної участі регіонів у зовнішньоекономічній політиці держави, розширення їхніх повноважень в організації та розвитку цієї діяльності, що дасть можливість ефективніше використовувати ресурси території і в цілому сприятиме підвищенню рівня соціально-економічного життя населення. Сьогодні в Європі накопичений великий досвід міжрегіональної співпраці, основні положення якої і рекомендації необхідно використати в нашій державі. Тому саме міжрегіональне співробітництво є дієвим механізмом впровадження стратегії розвитку АПК України.

У висновках до розділу наголошується на необхідності вдосконалення нормативно-правової бази, управлінських засадах реалізації стратегій розвитку АПК на регіональному рівні та міжрегіональному співробітництві як механізмі впровадження стратегії розвитку АПК України

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження й узагальнення його результатів зроблено низку висновків та запропоновано рекомендації, які мають теоретичне і практичне значення. Отримані наукові результати підтверджують гіпотезу, покладену в основу дослідження, а реалізована мета й завдання в сукупності дають змогу розглянути наукові проблеми, що мають важливе значення для державного управління. Отже дослідження регіональних механізмів впровадження стратегії розвитку АПК дозволяє зробити такі висновки.

1. З'ясування теоретико-методологічних підходів до аналізу організаційно-інституційних засад стратегії розвитку АПК України дає змогу констатувати, що стратегія розвитку АПК є економіко-правовими заходами, що спрямовані на становлення ринкових відносин, підтримання державою конкурентоздатності підприємництва у сільському господарстві, інноваційної діяльності, стимулювання інвестицій з метою поліпшення організації виробництва і доведення до споживача якісної продукції сільського господарства.

2. Систематизація чинників, що обумовлюють ефективність застосування механізмів впровадження стратегій розвитку АПК дозволяє виокремити декілька винятково важливих функцій державного управління розвитком АПК: політичну; соціально-економічну; військово-оборонну; соціальну; науково-технологічну; соціально-психологічну; екологічну; кадрового забезпечення. Можливості поєднання функцій і механізмів державного управління в АПК і їхнє реальне застосування в Україні свідчить, що набір *механізмів*, що використовуються для управління сільським господарством є надто обмеженим; низка функцій державного управління практично не реалізуються, хоч у цьому є значна потреба; навіть застосовувані механізми не завжди спрацьовують належним чином.

3. Стратегії управління агропромисловим комплексом зосереджені навколо: методології побудови цієї стратегії; наслідків і результатів

реформування АПК; стану ресурсного потенціалу АПК, конкуренції і конкурентного середовища, глобалізації економіки та агропромислових ринків, розвитку Інтернет-економіки. Тому на сьогодні актуальним є впровадження механізмів державного управління розвитком АПК на регіональному рівні: забезпечення стабільної нормативно-правової бази АПК; підтримка розвитку реформованих господарств та інфраструктури аграрного ринку, виробництва стратегічно важливих видів агропромислової продукції; формування цінового, податкового й кредитного механізмів, з урахуванням специфіки АПК; невтручання органів державної виконавчої влади безпосередньо у господарську діяльність суб'єктів підприємництва тощо.

4. Процес інтеграції України до європейських структур обов'язково має бути зосередженим на виробленні та реалізації моделі управління регіонами, що відповідає принципам регіональної політики Європейського Союзу, сприяє становленню нових форм співпраці між центром і регіонами, внутрішньому міжрегіональному співробітництву та міжнародній співпраці територій. Окрім основних принципів регіональної політики ЄС, що цілком прийнятні для умов України актуально-важливим для України є транскордонне співробітництво.

На сьогодні стратегічною метою інтеграції в АПК є насамперед поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників та підприємств промислової переробки сільськогосподарської сировини, спрямованих на високий кінцевий результат. Диверсифікація механізмів управління в АПК спрямована на розширення сфер діяльності підприємства поза межі основного виробництва. Особливостями технології диверсифікації механізмів управління в АПК є той факт, що стратегія диверсифікації може бути як вертикальною, так і горизонтальною.

5. Дослідження основних ознак та специфіки становлення багаторівневих стратегій і механізмів управління агропромисловим комплексом України на регіональному рівні дозволило визначити механізми ефективного розвитку агрокомплексу: створення нормативно-правової, насамперед, законодавчої бази; реструктуризація сільськогосподарських підприємств; створення ринку землі; залучення інвестицій; підвищення конкурентоспроможності; інноваційна діяльність в галузі АПК; цінова політика. Важливу роль відіграють механізми стимулювання сталого регіонального розвитку і для успішного здійснення структурних перетворень сільськогосподарських підприємств та підвищення їхньої конкурентоспроможності необхідно задіяти організаційні, управлінські, економічні, маркетингові, фінансові та інші механізми впровадження стратегій розвитку АПК на регіональному рівні.

6. Узагальнення визначальних аспектів ефективного застосування механізмів впровадження стратегії розвитку АПК на регіональному рівні надало змогу виділити три напрями їхнього пріоритетного застосування: сприяння створенню ринкового, економічного за змістом середовища як бази ринкової системи господарювання; побудови згідно вимог ринкової економіки економічного механізму і системи управління ("правил гри"); забезпечення ефективнішого використання наявного ресурсного потенціалу АПК держави згідно з потребами у продовольстві держави та продовольчій безпеці країни. Це

дає підстави для формулювання низки практичних пропозицій щодо вдосконалення застосування механізмів впровадження стратегій у сфері АПК, а саме:

- розробка і прийняття базового, рамкового Закону “Про сільське господарство”, на основі якого формувалася б вся наступна нормативно-правова база; систематизація, розробка і прийняття Законів України “Про державні програми”, “Про агропромисловий комплекс” та обґрунтування підстав для розробки “Агропромислового кодексу України”;
- виділення інституційно-методологічного і комплексного розвитку сільської території, як єдиного об’єкта управління у завершеності управлінської ієрархії і для цього створення при Кабінеті Міністрів України Міжміністерської Координаційної Ради (або Міністерського Координаційного Бюро) з підпорядкуванням її безпосередньо Прем’єр-міністру України. На рівні області та району в апараті виконавчих комітетів рад доцільно створити Координаційні Бюро з питань розвитку сільських територій з постійно діючим апаратом;
- у сфері кредитування агропромислового комплексу необхідно впровадити спрощену систему і створити належні умови для надання довгострокових кредитів та запровадити практику надання технічного кредиту як дієвих механізмів управління в АПК на регіональному рівні. Для цього нагальним є прийняття Законів України: “Про іпотеку землі” і “Про Земельний (іпотечний) банк” та розробки законів “Про ринок землі”, “Про оцінку земель”, “Про державний земельний кадастр”;
- у сфері гармонізації практики управління регіонами України за принципами ЄС необхідно: чітко розмежувати повноваження центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; законодавчо закріпити принципи агропромислової регіональної політики, державної підтримки регіонального розвитку, програм соціально-економічного розвитку регіонів; створити стандартну статистичну систему моніторингу розвитку регіонів;
- у сфері реалізації системою державного управління України завдань щодо подолання дезінтеграційних тенденцій розвитку регіонів України необхідно включати спеціальні заходи, спрямовані на просторову інтеграцію економіки держави. Нагальним є розробка і впровадження “Державної програми міжрегіональної інтеграції України”, що повинна будуватися на трьох рівнях: мікро -, мезо - та макрорівні;
- у сфері трансферу технологій як одному із дієвих механізмів впровадження стратегії розвитку АПК на регіональному рівні необхідним є створення відповідної нормативної бази; ухвалення Закону України “Про трансфер технологій”; розробка організаційно-економічного механізму розвитку венчурного підприємництва; підвищення дієздатності фондового ринку, через який проводиться значна кількість операцій з комерціалізації технологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Зайченко В.В. Ефективне реформування аграрного сектору як напрям цілісної державної політики України // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 1. – С. 202-214.
2. Зайченко В.В. Інвестиційно-інноваційна складова розвитку агропромислового комплексу України // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2004. – Вип. 4 (20). – С. 178-193.
3. Зайченко В.В. Інтегративність АПК як вимога сьогодення і перспектива розвитку для України // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ. – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 3. – С. 142-156.
4. Зайченко В.В. Реформування земельної власності як складова стратегії реформ в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2004. – Вип. 3 (19). – С. 152-163.
5. Зайченко В.В. Державне регулювання галузевою структуризацією АПК // Державне управління та місцеве самоврядування: Матеріали п'ятого міжнародного наукового конгресу (23 лютого 2005 р.). – Харків: ХарРІДУ “Магістр”, 2005. – С.111-112.
6. Зайченко В.В. Політичні аспекти стратегії розвитку АПК на новому етапі державотворення України // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, присвячена 10-річчю Академії (31 травня 2005 р.): У 2 томах / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – Т. 1. – С.253-255.

АНОТАЦІЇ

Зайченко В.В. Механізми впровадження стратегії розвитку агропромислового комплексу України на регіональному рівні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Одеса, 2006.

Дисертаційна робота присвячена науково-теоретичному обґрунтуванню багаторівневих стратегій розвитку та механізмів їх впровадження на регіональному рівні.

У дисертації зосереджено увагу на характеристиці особливостей становлення й розвитку механізмів впровадження стратегій розвитку АПК України на регіональному рівні. Значна увага приділяється особливостям

регіонального рівня інституційних процесів в Україні, інтеграційним процесам та диверсифікації механізмів управління в АПК.

Пріоритетом дисертаційного дослідження є аналіз процесу інституціоналізації механізмів впровадження стратегії розвитку АПК України та міжрегіональному співробітництву як механізму впровадження стратегії розвитку.

Ключові слова: державне управління, АПК, державна стратегія, механізми впровадження стратегії, міжрегіональне співробітництво, регіональний розвиток, інтеграційні процеси, інституціоналізація механізмів.

Зайченко В.В. Механизмы внедрения стратегии развития агропромышленного комплекса Украины на региональном уровне. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по государственному управлению по специальности 25.00.02 – механизмы государственного управления. – Одесский региональный институт государственного управления Национальная академия государственного управления при Президенте Украины. – Одесса, 2006.

В диссертации освещены практические проблемы развития агропромышленного комплекса Украины. Внимание сосредоточено на организационных и методологических аспектах государственной стратегии в АПК.

В работе проанализированы основные тенденции развития АПК, определены многоуровневые стратегии и механизмы управления агропромышленным комплексом на региональном уровне. Рассмотрены интеграционные процессы в АПК, а также проблемы диверсификации механизмов управления в АПК.

С целью повышения эффективности государственного управления обоснована необходимость процесса институционализации механизмов стратегии развития АПК на региональном уровне. Внимание уделено межрегиональному сотрудничеству как механизму реализации стратегии развития АПК.

В исследовании доказана необходимость установления оптимального уровня децентрализации и централизации управления ресурсами при внедрении стратегий развития АПК, поскольку агропромышленный комплекс является системой экономически, технологически и организационно связанных областей.

Осуществлена систематизация факторов, которые обуславливают эффективность применения механизмов реализации стратегий развития АПК на региональном уровне, а также сделана характеристика основных направлений и специфики многоуровневых стратегий и механизмов управления агропромышленным комплексом Украины. Рассмотрена последовательность тактических действий по управлению интеграционными процессами в АПК на региональном уровне стратегий. Проанализированы особенности технологии диверсификации механизмов управления в АПК.

Обосновано необходимость осуществления комплексного исследования базовых механизмов реализации стратегии развития АПК на региональном уровне. Обосновано обобщенный комплекс применения механизмов в процессе развития интеграции в агропромышленном комплексе.

Разработаны компоненты методологии и структуры системного анализа эффективности применения механизмов развития АПК на региональном уровне. Сформулировано методологическое обоснование направления реформирования агропромышленного производства путем разработки и принятия “Агропромышленного кодекса Украины” и других законов Украины.

Усовершенствованы методики внедрения заграничного опыта реформирования АПК с целью усовершенствования интеграционных процессов на базе европейских ценностей.

Ключевые слова: государственное управление, АПК, государственная стратегия, механизмы внедрения стратеги, региональное развитие, межрегиональное сотрудничество, интеграционные процессы, институционализация механизмов.

Zaychenko V. Mechanisms of Implementation of Strategies to Agrarian-industrial Complex of Ukraine on Regional Level. – Manuscript.

The thesis for a candidate degree in Public Administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of Public Administration. – Odessa Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration, office of the President of Ukraine. – Odessa, 2006.

The dissertation thesis presents analysis of implementation mechanisms of strategies to agrarian-industrial complex of Ukraine on regional level.

The priority of dissertation thesis is characteristic of specific mechanisms of implementation of strategies to agrarian-industrial complex of Ukraine develop. Some point is specific regional level integration and diversification of administration mechanisms in agrarian-industrial complex.

In thesis make analysis of institutional process of mechanisms of implementation of strategies to agrarian-industrial complex and interregional cooperation as implementation mechanism of agriculture develop.

Key words: public administration, agrarian-industrial complex, public strategy, mechanisms of implementation of strategies to agrarian-industrial complex of Ukraine on regional level.